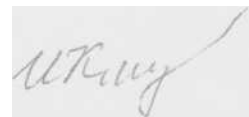

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
РАДА ПО ВИВЧЕННЮ ПРОДУКТИВНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Копитова Ірина Володимирівна

УДК 338.45

**ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ПРОМИСЛОВИМ
ВИРОБНИЦТВОМ (МЕТОДОЛОГІЯ ТА ПРАКТИКА)**

Спеціальність 08.07.01 – економіка промисловості

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Київ-2002

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Житомирському інженерно-технологічному інституті Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат економічних наук, доцент

Осовська Галина Володимирівна,
Житомирський інженерно-технологічний інститут
Міністерства освіти і науки України,
завідувач кафедри менеджменту та маркетингу.

Офіційні опоненти:

доктор економічних наук, професор **Федорищева Аліна Микитівна,**
Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України, головний науковий співробітник відділу регіональних проблем відтворення капіталу;

доктор економічних наук **Сологуб Олена Петрівна,** Київський національний університет харчових технологій Міністерства освіти і науки України, завідувач кафедри маркетингу.

Провідна установа:

Інститут економіки НАН України, відділ промислового потенціалу, м. Київ.

Захист відбудеться “20” січня 2003р. о 14³⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.160.01 Ради по вивченню продуктивних сил України Національної академії наук України за адресою: 01032, м. Київ, бульвар Тараса Шевченка, 60.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Ради по вивченню продуктивних сил України Національної академії наук України за адресою: 01032, м. Київ, бульвар Тараса Шевченка, 60.

Автореферат розісланий “ ____ ” грудня 2002р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради
доктор економічних наук, професор

11.Бандур

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. В сучасних є мовах формування ринкової соціально орієнтованої економіки як ніколи гостро постало завдання підвищення ефективності управління промисловим виробництвом. Методологія дослідження механізму управління та його ефективності історично і логічно базується на безпосередньому суспільному характері виробництва та законах його розвитку. Адже управління виступає важливою складовою структури процесу виробництва і впливає на якість й результативність останнього. Сама ж ефективність управління промисловим виробництвом й функціонально залежить від багатьох зовнішніх факторів, а також від оптимальності функціонування всіх структурних елементів самої системи управління. Одним з таких елементів є оцінка ефективності управління промисловим виробництвом. Вона формує надійність зворотного управління та забезпечує адекватну адаптацію соціально-економічних систем до змін у її зовнішньому та внутрішньому середовищі. Аналіз практики господарювання показує, що 12,6% його суб'єктів вбачають одним з найбільш пріоритетних факторів детермінації ефективності управління саме своєчасність, повноту та об'єктивність її оцінки. Тому не випадково 93,0% практиків управління підкреслюють надзвичайну актуальність розв'язання проблеми оцінки ефективності управління виробництвом.

Дана проблема вже тривалий час знаходиться в центрі уваги багатьох теоретиків і практиків виробництва. В умовах планової централізованої економіки дослідженням проблеми ефективності управління виробництвом та її оцінки плідно займаються такі вчені як О.І. Амоша, Н.І. Калінін, І.І. Лукіанов, Г.Х. ПоповЮ, Ф.М. Русінов, А.Ф. Сільченков, А.В. Тихомирова, М.Г. Чумаченко та ін. Вона була предметом дослідження і для багатьох зарубіжних науковців: Ч. Бернарда, Е. Гроува, Л. Г'юліка, П. Драккера, М. Ітлі, С. Малфорда, Г. Саймона та ін. За умов формування ринкових відносин дана проблема розробляється багатьма вітчизняними вченими, про що свідчать роботи О.М. Алімова, С.І. Бандура, П.П. Борщевського, Б.М. Данилишина, С.І. Дорогунцова, В.В. Онікієнка, С.Ф. Покропівного, О.П. Сологуб, Н.В. Тарасової, А.М. Федорищевої, Л.Г. Чернюк, В.І. Чижової, В.С. Яцкова та ін. В їх працях знайшли своє відображення окремі аспекти проблеми оцінки ефективності управління. Разом з тим, в її межах існує чимало невивчених і суперечливих питань, на що вказують й самі дослідники.

По-перше, потребують ґрунтовного дослідження такі методологічні аспекти оцінки ефективності управління промисловим виробництвом як її сутність, структура, зміст та місце в процесі управління, створення цілісної системи критеріїв. По-друге, вимагають розробки деякі її методичні та практичні питання. Насамперед, це стосується кількісно-якісної визначеності ефективності управління промисловим виробництвом та дослідження процедури оцінювання. По-третє, існує потреба в практичних рекомендаціях щодо підвищення дієвості оцінки. Недостатня розробка проблеми в умовах формування ринкових відносин та нагальна необхідність її вирішення і визначили вибір теми дисертації.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконувалась у безпосередньому зв'язку з тематикою науково-дослідних робіт Ради по вивченню продуктивних сил України НАН України згідно теми 3.1.5.63 "Схема (прогноз) розвитку і розміщення продуктивних сил України та її регіонів на тривалу перспективу (комплексне фундаментальне дослідження)", номер державної реєстрації - 0100 V 000657. Роль автора при її виконанні полягала у розробці концептуальних основ розвитку промислового комплексу України та визначенні основних напрямів підвищення дієвості оцінки ефективності управління промисловим виробництвом як важливого фактору розвитку продуктивних сил. Дослідження пов'язане з госпдоговірною темою Житомирського інженерно-технологічного інституту

“Організаційно-економічний механізм підвищення ефективності виробництва” (номер державної реєстрації – 0102 V 001029), в межах якої автором розроблено методологічні засади оцінки ефективності управління промисловим виробництвом.

Мета і задачі дослідження. Метою дисертаційного дослідження є розробка методології оцінки ефективності управління промисловим виробництвом, методичних та практичних підходів до її застосування в нових умовах господарювання.

Відповідно до зазначеної мети в дисертації поставлено і розв’язувалися такі задачі:

- розкрити соціально-економічну природу наукової категорії “ефективність управління промисловим виробництвом” як об’єкта дослідження та узагальнити існуючі підходи щодо її оцінки;
- визначити сутність, зміст, структуру, функції та типологізацію оцінки ефективності управління промисловим виробництвом;
- сформувати систему критеріїв оцінки, обґрунтувати їх кількісно-якісну визначеність;
- здійснити аналіз сучасної системи оцінювання ефективності управління промисловим виробництвом та виявити протиріччя її застосування;
- розробити методологію процедури оцінювання та методу її здійснення;
- обґрунтувати основні напрями підвищення дієвості оцінки ефективності управління промисловим виробництвом та комплекс заходів щодо їх реалізації;
- побудувати математичну модель ефективності функціонування системи управління промисловим виробництвом та розробити алгоритмічне забезпечення її оцінки.

Об’єктом дослідження є ефективність управління промисловим виробництвом за умов формування ринкових відносин.

Предметом дослідження є методологія та практика оцінки ефективності управління промисловим виробництвом як важливого елемента системи управління. Конкретні дослідження здійснені на матеріалах промисловості, зокрема машинобудування і металообробки Житомирської області.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження виступають основні положення матеріалістичної діалектики щодо пізнання різних економічних явищ та процесів в їх безперервному розвитку і взаємозв’язку. При визначенні сутності ефективності управління виробництвом, змісту, структури та функцій її оцінки застосовувалися загальнонаукові методи, а також абстрактно-логічний, монографічний та ін. В дослідженні методологічних засад оцінки використовувалися такі методи як аналіз, синтез, узагальнення, структурування, формалізація. При аналізі сучасної системи оцінювання застосовувались обстеження, статистично-економічний, балансовий методи тощо. При розробці математичної моделі ефективності функціонування системи управління промисловим виробництвом використовувалися економіко-математичні методи моделювання. Інформаційною базою дослідження послужили наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених, відповідні законодавчі і нормативні акти України з питань розвитку промислового комплексу та управління ним, статистичний матеріал, документи органів регіонального управління промисловим виробництвом Житомирської області. В дисертації наведені результати та висновки соціально-економічного дослідження автора з актуальних проблем оцінки ефективності управління промисловим виробництвом, яке було проведене в січні-липні 2001 р. серед 812 респондентів – суб’єктів управлінської діяльності та студентів економічних спеціальностей вузів Житомирщини.

Наукова новизна одержаних результатів. У дисертаційному дослідженні викладено положення, висновки і рекомендації, які спрямовані на розв’язання конкретного наукового завдання щодо розробки методології оцінки ефективності

управління промисловим виробництвом та практичних підходів до її застосування в умовах ринкових відносин. Основні результати дисертаційної роботи, які відзначаються науковою новизною, полягають у наступному:

- поглиблено теоретико-методологічні засади ефективності управління промисловим виробництвом, зокрема визначено її функціональну залежність від основних структурних елементів процесу управління, їх узгодженості та зовнішніх факторів детермінації;

- запропоновано авторський підхід до визначення ефективності управління, який на відміну від існуючих ґрунтується на діалектичній єдності оцінки ефективності процесу управління і оцінки ефективності, що проявляється в його кінцевих результатах;

- визначено сутність оцінки ефективності управління промисловим виробництвом, яка найбільш повно розкриває методологічні аспекти взаємозв'язку та взаємозалежності її структурних елементів;

- поглиблено зміст, структуру та типологізацію оцінки ефективності управління промисловим виробництвом, вперше визначено її функції відповідно до специфіки ринкового середовища та з урахуванням запропонованого методологічного підходу;

- побудовано цілісну систему критеріїв комплексної оцінки ефективності управління промисловим виробництвом та обґрунтовано їх кількісно-якісну визначеність, що дало можливість підвищити сприйнятливість, об'єктивність та повноту оцінки;

- визначено систему принципів, науково обґрунтованих еквівалентів, інструментарій механізму комплексної оцінки ефективності управління промисловим виробництвом, що знайшло своє відображення в розробленій процедурі оцінювання та практичних рекомендаціях щодо використання її висновків;

- визначено та обґрунтовано основні напрями підвищення дієвості оцінки ефективності управління промисловим виробництвом та заходи щодо їх реалізації, які сприяють удосконаленню систем управління виробництвом в цілому;

- побудовано математичну багатокритеріальну модель ефективності функціонування системи управління промисловим виробництвом і на цій основі розроблено алгоритмічне забезпечення її оцінки.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що теоретичні і методологічні положення та висновки, викладені в дисертаційній роботі, поглиблюють теорію і практику оцінки ефективності управління промисловим виробництвом. Наукові висновки та пропозиції дослідження використані Радою по вивченню продуктивних сил України НАН України (довідка №25/653-1-12 від 14.11.2002 р.). Результати дисертаційного дослідження використовуються в діяльності головного управління економіки Житомирської обласної державної адміністрації (довідка № 02/762 від 19.06.2002 р.) та відділу економіки і прогнозування Житомирського міського виконавчого комітету (довідка № 26/52 від 10.06.2002 р.). Запропоновані новації впроваджені Житомирським ВАТ “Біомедскло” (довідка № 17/54 від 20.06.2002 р.). Наукові розробки використовуються також у навчальному процесі Житомирського інженерно-технологічного інституту на економічних спеціальностях при викладанні дисциплін “Оціночна діяльність та державне регулювання”, “Основи менеджменту”, “Управління персоналом”, а також у курсовому та дипломному проектуванні (довідка № 44-45/1109 від 18.06.2002 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження є одноосібно виконаною завершеною науковою працею, в якій викладено авторський підхід до методологічних основ ефективності управління промисловим виробництвом та її оцінки в контексті ринкових трансформацій економіки. Викладені в дисертації положення та висновки, що

вносяться на захист, є внеском автора у розвиток теорії та практики оцінки ефективності управління промисловим виробництвом і економіки промисловості в цілому.

Апробація результатів дисертації. Результати проведених досліджень та основні наукові положення дисертації були обговорені, схвалені і опубліковані як тези та матеріали доповідей на 8 наукових конференціях: V Міжнародній науково-практичній конференції “Управління організацією: діагностика, стратегія, ефективність” (м. Трускавець, 8-9 квітня 1999 р.), VII Міжнародній науковій конференції “Актуальні проблеми гуманітарних наук та їх інформаційне забезпечення” (м. Харків, 22 квітня 2000 р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції “Регіоналізація економіки і здійснення адміністративної реформи в Україні” (м. Дніпродзержинськ, 18-19 травня 2000 р.), Міжнародній науково-методичній конференції “Актуальні проблеми підготовки фахівців в умовах реструктуризації органів регіонального управління” (м. Рівне, 25-26 травня 2000 р.), IV Міжнародній конференції “Наука і освіта 2001” (м. Дніпропетровськ, 01-15 лютого 2001 р.), I Всеукраїнській науково-практичній конференції “Маркетингові дослідження в Україні” (м. Ялта, 15-19 травня 2001 р.), Науково-практичній конференції “Соціально-економічний, науково-технічний та інвестиційний розвиток області з погляду молодих науковців” (м. Житомир, 17 травня 2002 р.), Науково-практичній конференції “Теорія і практика сучасного менеджменту: проблеми та шляхи їх вирішення” (м. Тернопіль, 20-22 червня 2002 р.). Дисертаційна робота доповідалася та обговорювалася на міжкафедральному науковому семінарі Житомирського інженерно-технологічного інституту.

Публікації. Основні результати дисертаційної роботи опубліковані в 14 наукових працях, з них 7-у наукових фахових виданнях. Загальний обсяг публікацій, які належать особисто автору, становить 3,8 друк. арк. Основні дисертаційні положення, що вносяться на захист, апробовані на 6 наукових конференціях і опубліковані як матеріали доповідей.

Структура і обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Повний обсяг дисертації становить 271 стор. Комп’ютерного тексту, який включає 12 рисунків на 10 стор., список використаних джерел (229 найменувань) – на 16 стор., 2 додатки – на 71 стор. Останні містять 4 рисунки та 44 таблиці.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У першому розділі “Теоретико-методологічні засади ефективності управління промисловим виробництвом та її оцінки”

узагальнено наукові підходи до визначення сутності й змісту економічної категорії “ефективність управління виробництвом”, з’ясовано фактори її детермінації, обґрунтовано роль, місце оцінки ефективності управління промисловим виробництвом, визначено її зміст, структуру та функції, розроблено методологічні основи формування її системи критеріїв.

Проведений аналіз показав, що ефективність управління промисловим виробництвом — це складна, соціально-економічна категорія, яка показує ступінь реалізації поставлених цілей, покликаних до життя потребами суспільства, при оптимальному використанні наявних можливостей і засобів в найкоротший термін. Ефективність управління складається з різних за характером економічних, соціальних, психологічних, організаційних, науково-технічних, інформаційних, екологічних та інших результатів, більшість з яких не піддається безпосередній кількісній оцінці.

В економічній науці та практиці сформувалося розуміння визначення ефективності управління на основі результатно-затратного принципу. При цьому, пріоритет надається “цільовій” ефективності, максимальне значення якої характеризується повним збігом результату з поставленою метою. Проте, такий підхід не дозволяє в повній мірі розкрити сутність категорії “ефективність”, оскільки орієнтує на визначення насамперед результативності і не передбачає оцінки засобів управлінської діяльності, завдяки яким цю результативність було досягнуто. Тобто лишається нерозкритим сам зміст управління, який проявляється в його процесі.

Для подолання існуючого протиріччя при визначенні ефективності управління виробництвом запропоновано авторський підхід. Він розглядає ефективність управління не тільки з позицій ефекту виробництва, в якому опосередковано проявляються і результати управління, але й визначає ефективність власне процесу управління. Тобто автором пропонується враховувати ефективність кінцеву (стратегічну) та ефективність проміжну (тактичну), які знаходяться в тісному діалектичному взаємозв’язку при провідній ролі стратегічної ефективності. Із опитаних суб’єктів управлінської діяльності 62,8 % визначили авторську новацію пріоритетним напрямом удосконалення системи оцінювання.

Запропонований науковий підхід склав основу методології оцінки ефективності управління промисловим виробництвом і дозволив визначити її сутність, обґрунтувати структуру та зміст. В процесі управління оцінка ефективності виконує аксіологічну, регулятивну, індикаторно-інформаційну, прогностичну, мотиваційну й нормативну функції. Як важливий структурний елемент процесу управління вона перебуває в складному взаємозв’язку з іншими елементами системи управління і виступає специфічним інструментом її подальшого удосконалення.

Оцінка здійснюється в процесі порівняння, співставлення інформації про реальну ефективність управління з наявними у суб’єкта господарювання уявленнями про те, якою вона має бути. Дані уявлення є еквівалентом оцінки. Вони виконують при її здійсненні роль мірила, норми. Основними об’єктами оцінки ефективності управління промисловим виробництвом є системи управління, їх підрозділи та управлінський персонал. В ролі суб’єкта оцінки виступають державні органи, громадські організації, консалтингові фірми, самі об’єкти оцінки, а також спеціальні оціночні комісії різного складу.

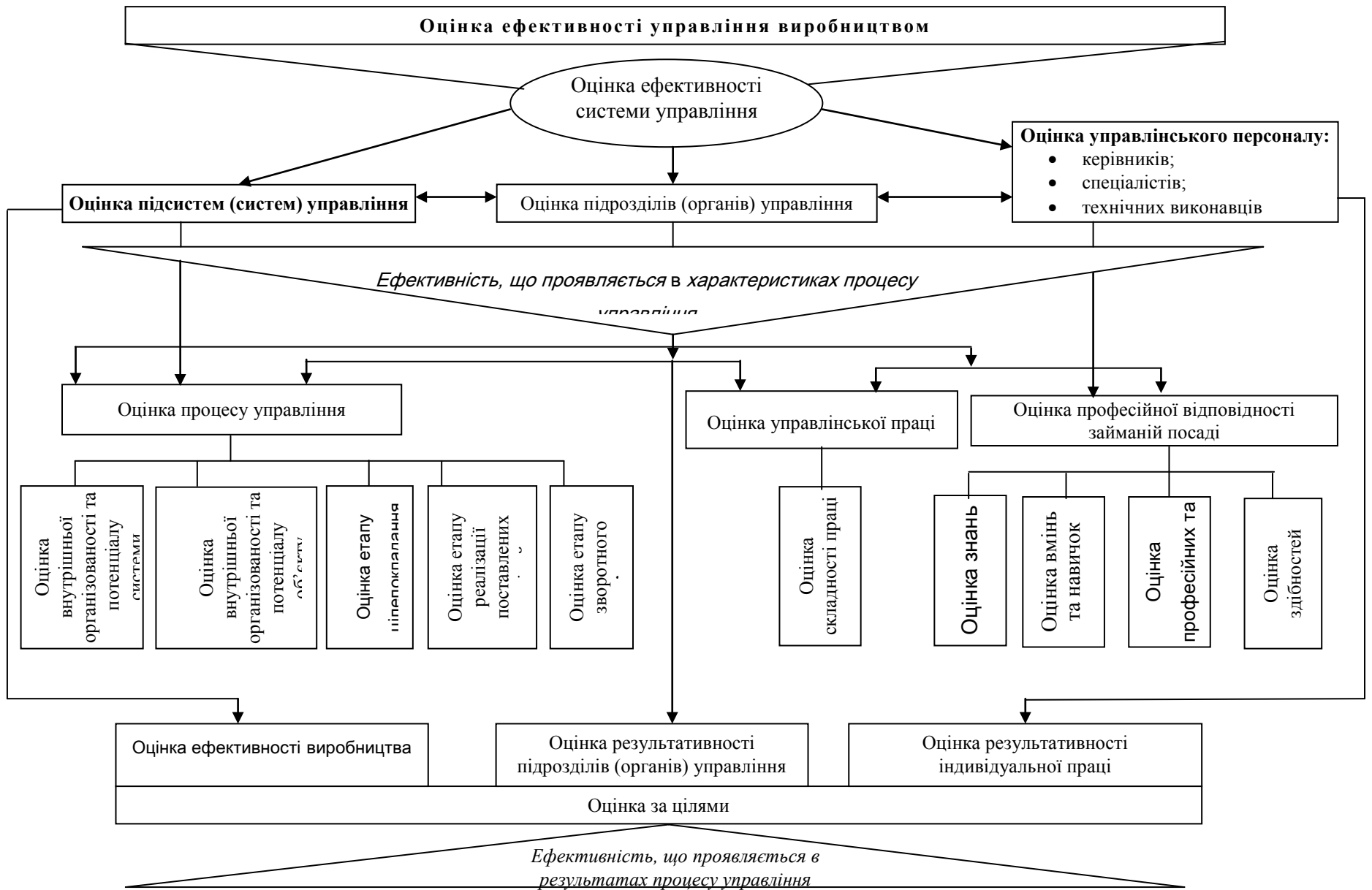
Структуру оцінки ефективності управління промисловим виробництвом можна представити у вигляді взаємодії таких її елементів як об’єкт, суб’єкт, еквівалент та підстава. Під останньою необхідно розуміти потребу суб’єкта в такій організації

процесу управління, яка відповідає закономірностям його розвитку і дозволяє досягти оптимальних результатів виробництва при найменших витратах.

Отже, оцінка ефективності управління промисловим виробництвом – це специфічне відношення її суб'єкта, виражене в понятійній формі, до реальної ефективності управління виробництвом, в результаті якого відбувається порівняння даної ефективності з еквівалентом на основі його вибору в якості критерію задоволення потреби у високих результатах виробництва при оптимальній організації процесу управління.

Методологічною базою оцінки ефективності управління промисловим виробництвом є визначення її змісту (рис. 1). В його основу був покладений запропонований підхід до визначення ефективності управління. Це дозволяє оцінювати кожний об'єкт за результатами їх діяльності і за рівнем організації ними процесу управління, а також дає підстави визначити методологічні підходи до формування уніфікованої системи критеріїв оцінки ефективності управління виробництвом. Вона служить підґрунтям для формування модифікованих систем показників та індикаторів. Згідно основних об'єктів оцінки систему критеріїв можна подати у вигляді трьох основних підсистем, які одночасно виступають самостійними системами і складаються з певних груп критеріїв. Враховуючи, що оцінка системи управління інтегрує в собі оцінку підрозділів управління та оцінку управлінського персоналу, то й система критеріїв оцінки ефективності функціонування системи управління виробництвом найбільш повно та комплексно відображає стійкі взаємозв'язки між її напрямками, сформованими на основі запропонованого авторського підходу до визначення ефективності управління (рис. 2)

Рис. 1. Зміст оцінки ефективності управління промисловим виробництвом

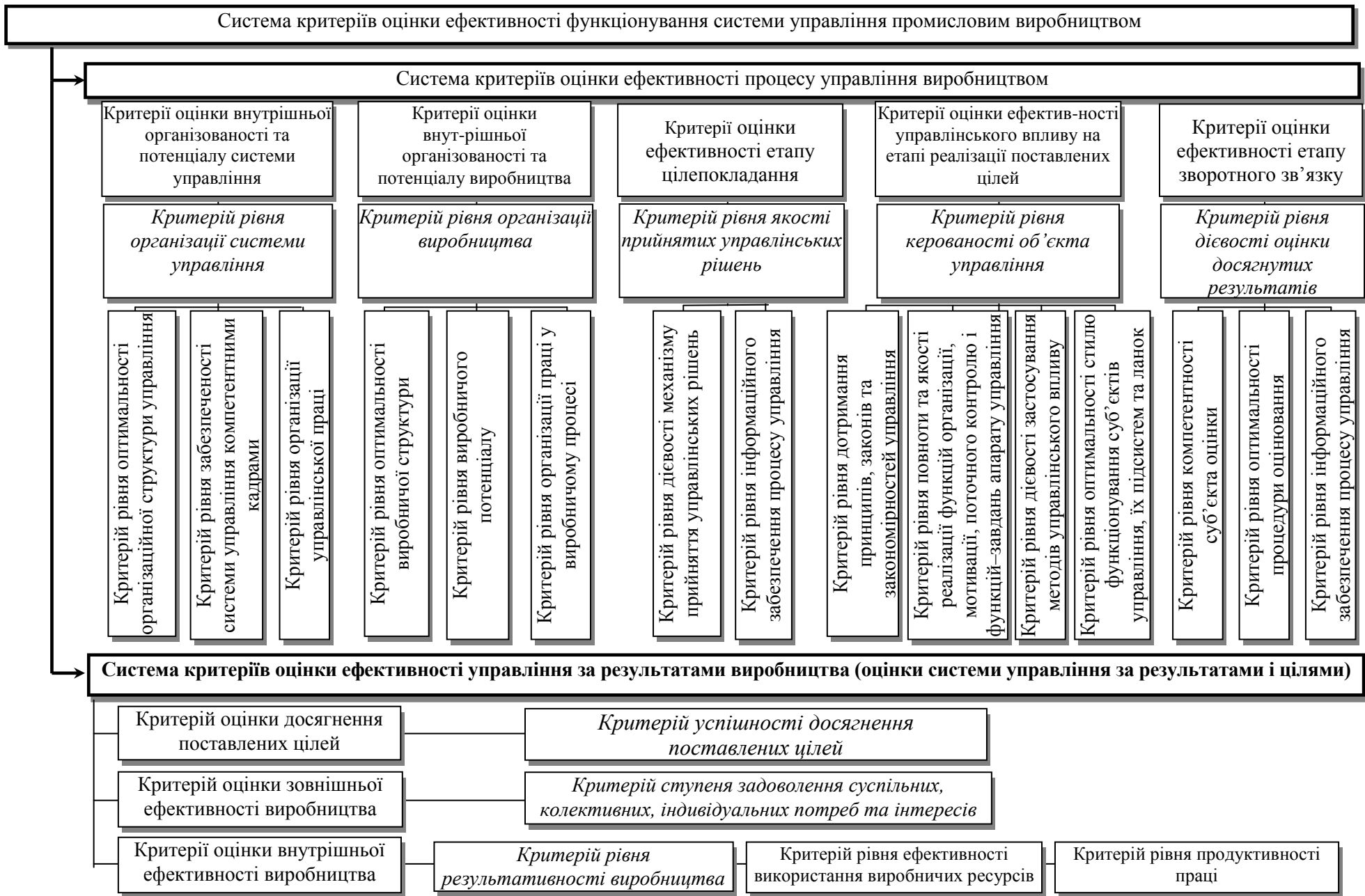
Важливою особливістю представленої системи критеріїв оцінки ефективності функціонування системи управління промисловим виробництвом виступає наявність в кожній її групі узагальнюючого критерію. По відношенню до нього інші критерії даної групи виступають показниками, характеристики яких у взаємодії утворюють додаткові синергетичні характеристики.

В другому розділі “**Аналіз системи оцінювання ефективності управління промисловим виробництвом**” здійснено соціально-економічний аналіз практики оцінки, виявлено її місце та можливості застосування в управлінській діяльності, визначено фактичний рівень підготовленості суб’єктів управління до оціночної діяльності, а також на основі узагальнення практичного досвіду та удосконалення положень теорії оцінки розроблено процедуру оцінювання ефективності управління.

Оцінка ефективності функціонування системи управління виробництвом на матеріалах промисловості машинобудування і металообробки Житомирської області дозволила виявити проблеми розвитку цієї галузі та причини їх виникнення. Більшість з них пов’язані з недоліками в організації процесу управління виробництвом, в тому числі і при оцінці, яка через абсолютизацію окремих показників при відсутності комплексного підходу має не об’єктивний, а часто і кон’юнктурний характер.

Проведене соціально-економічне дослідження показало, що сучасна практика оцінки має цілий ряд вад, які опосередковано проявляються в рівні підготовленості суб’єктів управління до оціночної діяльності і суттєво знижують дієвість оцінки, не дозволяючи їй в повній мірі реалізовувати свої функції. Зокрема:

- у суб’єктів управлінської діяльності відсутнє чітке усвідомлення спрямованості і сили впливу різних факторів на рівень ефективності управління;
- суб’єкти управління відчують певні труднощі у розумінні змісту комплексної оцінки ефективності управління промисловим виробництвом;
- суб’єктами управлінської діяльності використовується значна кількість критеріїв та показників оцінки ефективності управління промисловим виробництвом при відсутності їх узгодженості та взаємозв’язку;
- недостатня увага з боку суб’єктів приділяється оцінці процесу управління;
- використання різних за характером еквівалентів оцінки ефективності управління промисловим виробництвом не дає можливості логічно й правильно формувати її висновки.

Рис. 2. Система критеріїв оцінки ефективності функціонування систем управління промисловим виробництвом

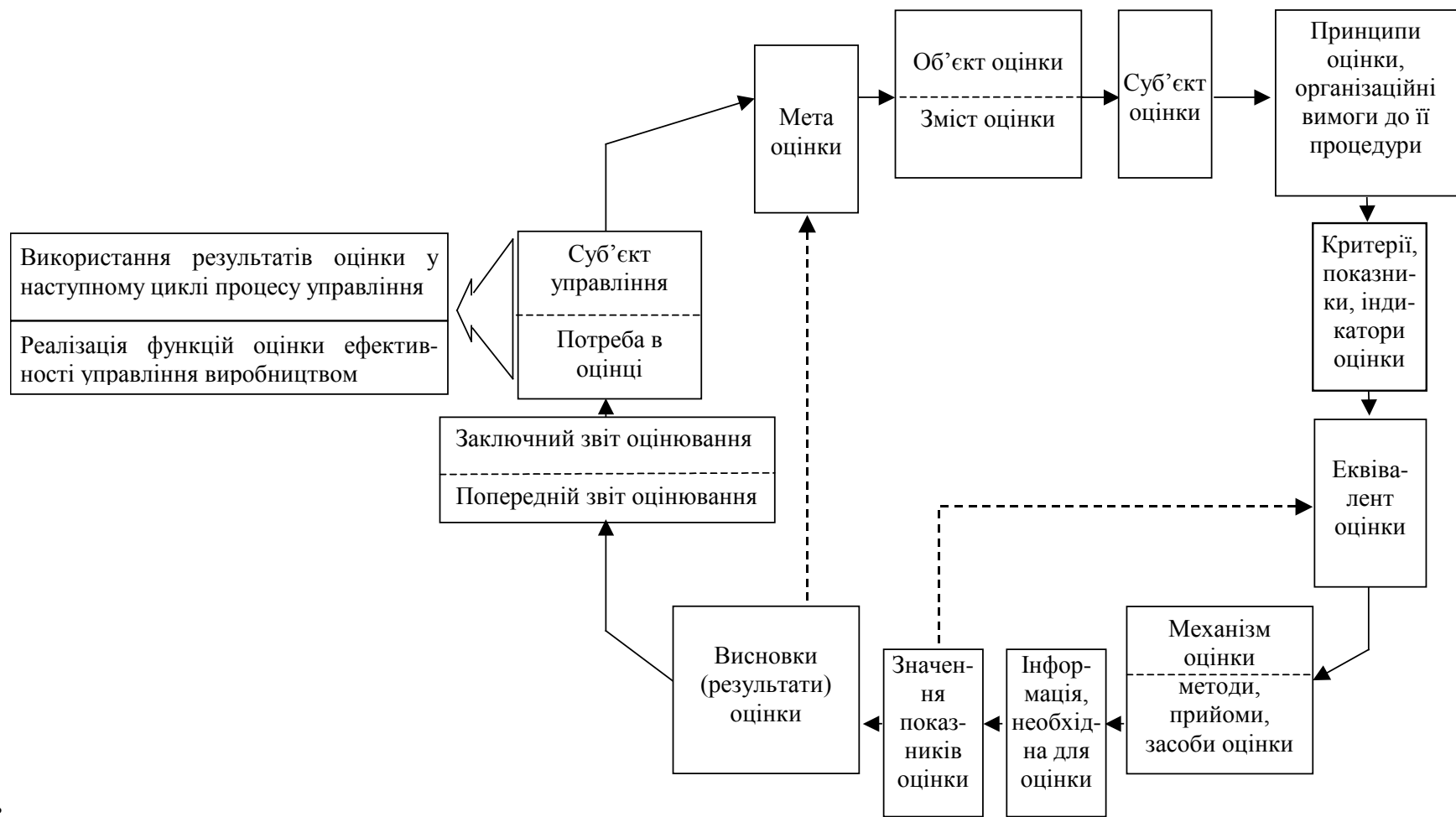

За результатами соціально-економічного дослідження було встановлено, що тільки 30,8% суб'єктів управлінської діяльності в достатній мірі володіють знаннями про оцінку ефективності управління виробництвом. Нестачу таких знань відчувають 62,8%, а 6,4% підкреслюють, що зовсім ними не володіють. Не краща ситуація склалася і з рівнем володіння суб'єктами управління навичками та вміннями оціночної діяльності: 16,0% з них відмічають, що мають високий рівень підготовки до оціночної діяльності, 64,1% – середній, 19,9% – низький. Це не дозволяє управлінцям-практикам усвідомити роль і місце оцінки ефективності управління виробництвом як одного з елементів процесу управління та засобу підвищення його ефективності. Тільки 12,6% з них вбачають у своєчасності, об'єктивності та реальності оцінки один з найважливіших факторів, який визначає високу ефективність управління. Серед багатьох причин зниження дієвості оцінки ефективності управління виробництвом в реальній практиці 28,2% респондентів на перше місце поставили недостатнє володіння управлінцями її методологією та методиками, а 17,3% відзначили недостатній рівень власних знань, сформованості оціночних вмінь та навичок. Незадовільний рівень підготовки суб'єктів управління до оціночної діяльності в значній мірі обумовлений недостатньою увагою з боку вищих навчальних закладів до розв'язання даної проблеми. Це ж підтверджують і самі студенти, адже тільки 26,6% з них вважають, що з боку вузів проблемі підготовки майбутніх фахівців до оціночної діяльності приділяється достатньо уваги, 63,0% – що бажано приділяти більше уваги, а 10,3% – що ця проблема зовсім випала з поля зору вузів.

Результати аналізу сучасної системи оцінювання ефективності управління промисловим виробництвом чітко окреслили необхідність наукової розробки даної проблеми і, зокрема, такого практичного аспекту, як процедура оцінки та її механізм. В загальному плані процедуру оцінювання можна представити у вигляді відповідного процесу, що складається з трьох основних етапів: підготовчого, основного та заключного, які, в свою чергу, поділяються на більш конкретні стадії (рис. 3). Методологічним підґрунтям процедури і механізму оцінки є система принципів та методів, творче застосування яких дає можливість отримати повну, об'єктивну і своєчасну оцінку ефективності управління промисловим виробництвом.

В третьому розділі “Удосконалення системи оцінки ефективності управління промисловим виробництвом” сформульовано основні напрями підвищення дієвості оцінки ефективності управління промисловим виробництвом та визначено конкретні шляхи їх реалізації, обґрунтовано питання удосконалення процедури оцінки та її інформаційного забезпечення, розроблено математичну багатокритеріальну модель ефективності функціонування системи управління промисловим виробництвом та практичні рекомендації щодо її застосування.

Рис. 3. Процедура оцінки ефективності управління промисловим виробництвом

Методологічну основу формування основних напрямів підвищення дієвості оцінки ефективності управління промисловим виробництвом складає авторський підхід до визначення ефективності управління через діалектичний взаємозв'язок стратегічної та тактичної ефективності. Абсолютизація або ігнорування значення однієї з них призводить до недоліків в оцінці ефективності управління промисловим виробництвом та зниженню її дієвості.

Основними напрямами удосконалення системи оцінки ефективності управління промисловим виробництвом виступають:

1. Підвищення рівня підготовленості суб'єктів управління до оціночної діяльності.
2. Підвищення ролі оцінки як засобу забезпечення належного рівня ефективності управління виробництвом.
3. Оптимальна організація процедури оцінювання.
4. Формування належного інформаційного забезпечення оцінки ефективності управління промисловим виробництвом.

Конкретним вирішенням методичних проблем оцінки ефективності управління виробництвом повинно стати впровадження в її практику сучасних математичних методів для створення алгоритмів, методик та моделей. Методологічною основою моделювання ефективності управління промисловим виробництвом служить розроблена автором система критеріїв, узагальнюючі критерії якої можна використовувати в якості складових багатокритеріальних моделей для кожного об'єкту оцінки. Так, математична модель ефективності функціонування системи управління промисловим виробництвом може бути представлена у вигляді відношення ефективності, що проявляється в проміжних та кінцевих результатах процесу управління, до рівня відповідності керуючої системи об'єкту управління:

$$E_y = \frac{E_p \times E_n}{B}, \quad (3.1)$$

де E_y – ефективність функціонування системи управління промисловим виробництвом;

E_p – ефективність, що виражається в кінцевих результатах процесу управління (об'єкту управління);

E_n – ефективність, що виражається в проміжних результатах процесу управління;

B – рівень відповідності керуючої системи об'єкту управління.

Формула (3.1) як розгорнута багатокритеріальна модель ефективності функціонування системи управління виробництвом буде мати наступний вигляд:

$$E_y = \frac{(K_{д.ц.} + K_{вн.е.} \times K_{з.е.}) \times (K_{я.ц.} + K_{к.о.} + K_{д.о.}) \times K_{о.в.}}{6K_{о.у.}}. \quad (3.2)$$

де $K_{я.п}$ – узагальнюючий критерій рівня якості прийнятих управлінських рішень;

$K_{к.о.}$ – узагальнюючий критерій рівня керованості об'єкту управління;

$K_{д.о.ц.}$ – узагальнюючий критерій рівня дієвості оцінки досягнутих результатів.

$K_{д.ц.}$ – узагальнюючий критерій успішності досягнення поставлених цілей;

$K_{вн.е.}$ – узагальнюючий критерій рівня результативності виробництва;

Кз.е. – узагальнюючий критерій ступеня задоволення суспільних, колективних, індивідуальних потреб та інтересів.

Ко.у. – узагальнюючий критерій рівня організації системи управління;

Ко.в. – узагальнюючий критерій рівня організації виробництва.

Значення критеріїв запропонованої математичної моделі розраховуються як середнє арифметичне значень показників, що характеризують відповідний критерій. Підбір показників під кожний критерій повинен здійснюватися з максимальним урахуванням специфіки об'єкта управління на основі розгляду обраних показників як ключових факторів успіху, що значно обмежує їх кількість при обчисленнях. Для розрахунку показників і критеріїв моделі ефективності функціонування системи управління промисловим виробництвом найбільш доцільно застосовувати робастний алгоритм оцінювання а-Р-фільтру, який представлений у вигляді різницевих рівнянь:

$$\begin{aligned}\mathcal{K}_{1e}(n) &= \mathcal{K}_1(n-1) + T\mathcal{K}_2(n-1), \\ \mathcal{K}_{2e}(n) &= \mathcal{K}_2(n-1), \\ \mathcal{K}_1(n) &= \mathcal{K}_{1e}(n) + \alpha\Delta u(n) + x_{01}, \\ \mathcal{K}_2(n) &= \mathcal{K}_{2e}(n) + \beta/T\Delta u(n) + x_{02}, \\ u_e(n) &= \mathcal{K}_{1e}(n), \\ \Delta u(n) &= u(n) - \Delta u_e(n)\end{aligned}\tag{3.3}$$

де $\mathcal{K}_1(n), \mathcal{K}_2(n)$ – оцінка процесу та швидкості його проходження відповідно;

$\mathcal{K}_{1e}(n), \mathcal{K}_{2e}(n)$ – прогноз процесу та швидкості на один такт вперед;

x_{01}, x_{02} – початкові умови процесу та його швидкості;

α, β – коефіцієнти оцінювання процесу та швидкості.

Даний алгоритм відзначається простотою структури та низькою чутливістю до варіації параметрів вхідних стохастичних процесів.

Можливість визначення швидкості протікання процесу управління при використанні алгоритму дозволяє максимально точно встановлювати період появи виявлених відхилень. Це значно підвищує реалізацію регулюючої функції оцінки ефективності управління промисловим виробництвом. Цінність алгоритму а-р- фільтру проявляється також і в придатності його застосування при розробці прогнозів на майбутній період.

Аналогічно до багатокритеріальної моделі ефективності функціонування системи управління виробництвом можуть розроблятися математичні моделі для оцінки підрозділів (органів) управління та оцінки управлінського персоналу згідно їх систем критеріїв. Перевагою моделей, побудованих на основі запропонованого методологічного підходу, виступає відносно низька трудомісткість та економічність, а також максимальне врахування специфіки функціонування об'єкту управління і зовнішніх факторів детермінації.

ВИСНОВКИ

В дисертації запропоновано нове розв'язання важливого наукового завдання, яке полягає у розробці методології комплексної оцінки ефективності управління промисловим виробництвом та практичних підходів до її застосування, що дозволить забезпечити сприйнятливість, об'єктивність, повноту та своєчасність оцінки. Реалізація цього наукового завдання здійснена на основі запропонованого підходу до визначення ефективності управління виробництвом, який якісно відрізняється від існуючих в науці, і розробки практичних рекомендацій щодо підвищення дієвості оцінки ефективності управління промисловим виробництвом як засобу удосконалення систем управління, що має істотне значення для подальшого розвитку вітчизняного промислового виробництва.

Проведене дослідження дозволило зробити наступні висновки:

1. Підходи до визначення ефективності управління виробництвом, що існують в науці та практиці управління, обумовлені абсолютизацією її певних аспектів і не дозволяють в повній мірі розкрити сутність та соціально-економічну природу даного явища в ринкових відносинах. Тому ефективність управління виробництвом доцільно розглядати через діалектичний взаємозв'язок ефективності процесу управління та ефективності, що виражається в його кінцевих результатах, при провідній ролі останньої. Такий підхід дозволяє оцінити не тільки результативність управління, але й засоби, завдяки яким цю результативність було досягнуто.

2. Оцінка ефективності управління промисловим виробництвом — це важливий елемент структури процесу управління, прояв його зворотного зв'язку та засіб удосконалення системи управління. Методологічною основою змісту і форм оцінки ефективності управління промисловим виробництвом є запропонований авторський підхід до

визначення ефективності управління у двох “вимірах”. Це дозволяє оцінку ефективності управління промисловим виробництвом визначити як специфічне відношення її суб'єкта, виражене в понятійній формі, до реальної ефективності управління, в результаті якого відбувається порівняння даної ефективності з еквівалентом на основі його вибору в якості критерію задоволення потреби у високих результатах виробництва при оптимальній організації процесу управління.

3. Зміст оцінки ефективності управління промисловим виробництвом детермінується її основними об'єктами та цілями, тому включає в себе оцінку систем (підсистем) управління, оцінку підрозділів (органів) управління і оцінку управлінського персоналу, кожна з яких реалізується згідно запропонованому підходу — за

результатами діяльності об'єктів оцінки і за рівнем організації ними процесу управління.

4. Розроблена система критеріїв комплексної оцінки ефективності управління промисловим виробництвом є уніфікованою за своїм характером і служить методологічною основою для модифікованих систем показників та індикаторів. Система критеріїв комплексної оцінки ефективності управління промисловим виробництвом відповідно до її змісту включає три підсистеми критеріїв, які можуть розглядатися як самостійні системи. Особливістю та науковою новизною системи критеріїв виступає комплексність та наявність в її кожній групі узагальнюючого критерію, який характеризується відповідним синергетичним ефектом.

5. Специфіка процедури оцінки ефективності управління виробництвом визначається її цілями, згідно яких формується зміст оцінки, обирається її суб'єкт, визначається система критеріїв та показників, вибирається еквівалент й розробляється відповідний механізм оцінювання.

6. Удосконалення системи оцінювання в кінцевому рахунку спрямоване на підвищення ефективності управління промисловим виробництвом. Воно повинне здійснюватися за такими напрямками: підвищення підготовленості суб'єктів управління до оціночної діяльності; підвищення ролі оцінки як засобу забезпечення високого рівня ефективності управління виробництвом; досягнення оптимальної організації процедури оцінювання; формування належного інформаційного забезпечення оцінки ефективності управління промисловим виробництвом. Зазначені напрями реалізуються через відповідні комплекси заходів.

7. Серед конкретних практичних заходів, які пропонуються для підвищення дієвості оцінки ефективності управління промисловим виробництвом необхідно виділити створення на великих промислових підприємствах і в межах державних органів управління виробництвом постійно діючих "Служб удосконалення системи управління"; обов'язкову розробку програм удосконалення систем управління на основі висновків оцінки; застосування чіткої регламентації процедури оцінювання та документальне оформлення її висновків; використання в процесі оцінки цільового, стратегічного еквівалентів та значень ефективності управління за минулі періоди; творче застосування в оціночній практиці її принципів та методів; створення та розвиток надійної інформаційної бази управління; підвищення кваліфікації та самоосвіти практиків управління, а також впровадження в навчальний процес вузів для студентів економічних спеціальностей окремого курсу з проблем оцінки ефективності управління виробництвом.

8. Методичне забезпечення оцінки ефективності управління промисловим виробництвом передбачає практичне застосування надійних алгоритмів, методик та моделей. Методологічною основою моделювання ефективності управління виробництвом може служити запропонована автором система критеріїв. Розроблена згідно з цим математична багатокритеріальна модель ефективності функціонування системи управління промисловим виробництвом як відношення ефективності, що проявляється в проміжних та кінцевих результатах процесу управління, до рівня відповідності керуючої системи об'єкту управління, була експериментально апробована і довела свою прикладну придатність. Було також встановлено, що для розрахунку показників та критеріїв математичної моделі найбільш доцільно застосовувати робастний алгоритм оцінювання а-Р- фільтру.

9. Підтвердженням дієздатності основних наукових положень дисертації є їх практичне впровадження на рівні управління регіональним виробництвом і промисловими підприємствами. Використання практичних рекомендацій щодо проведення оцінки ефективності управління виробництвом в умовах конкретного

промислового підприємства стимулювало розвиток його виробництва і дозволило забезпечити приріст прибутку на 17,8%.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях

1. Копитова І.В. Управління розвитком промислового комплексу Житомирщини // Вісник Житомирського інженерно-технологічного інституту. – Житомир: ЖІТІ. – 1998. -№8. – С.214 – 217.
2. Копитова І.В. Формування основних напрямків промислової політики // Вісник Житомирського інженерно-технологічного інституту. – Житомир: ЖІТІ. – 1999. – №9. – С. 281 – 285.
3. Копитова І.В. Ефективність регіонального управління в розрізі сучасної екологічної політики // Економіка: проблеми теорії та практики: 36. наук. пр. – Дніпропетровськ: ДНУ. – 2000. – Вип. 42 – С. 69 – 75.
4. Копитова І.В. Критерії оцінки ефективності управління виробництвом як методологічна проблема // Маркетинг: теорія і практика: 36. наук. пр. – Дніпропетровськ: ДНУ. – 2002.-Вип. 124.-С. 88-93.
5. Копитова І.В. Критерії оцінки ефективності управління виробництвом як методологічна проблема // Маркетинг: теорія і практика: 36. наук. пр. Східноукраїнського національного університету. – Луганськ: СХУ. – 2001. – №6. – С.81-86.
6. Копитова І.В. Орієнтири у визначенні ефективності управління виробництвом // Вісник Житомирського інженерно-технологічного інституту. – Житомир: ЖІТІ. – 2001. – №5. – С. 235-238.
7. Копитова І.В. Оцінка процесу управління як передумова підвищення ефективності управління виробництвом // Економіка: проблеми теорії та практики: 36. наук. пр. – Дніпропетровськ: ДНУ. – 2002.-Вип. 124.-С. 88-93.
8. Копитова І.В. Оцінка ефективності управління виробництвом у контексті соціально-економічного дослідження // Вісник Тернопільської академії народного господарства. – Тернопіль: Економічна думка. – 2002.- №7/3.— С. 257-260.
9. Копитова І.В. Оцінка ефективності підготовки менеджерів у вищій школі // Проблеми педагогічних технологій: 36. наук. пр. – Луцьк: ВАД, ВДУ, 2000. – №2,- С. 198 -203.

Тези доповідей

10. Копитова І.В. Проблеми розвитку промислового комплексу Житомирської області // Матеріали 5-ї Міжнар. наук.-практ. конф. “Управління організацією: діагностика, стратегія, ефективність”. – Київ – Трускавець: КНЕУ, НТУУ “КПІ”, ДДТУ. – 1999. – С. 7-8.
11. Копитова І.В. Проблема визначення ефективності управління // Матеріали VII междунар. студент, науч. конф. “Актуальные проблемы гуманитарных наук и их информационное обеспечение”. – Харьков: Народная украинская академия. – 2000. – С. 47.
12. Копитова І.В. Оцінка як фактор підвищення ефективності регіонального управління // Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., присвяченої 80-річчю ДДТУ та 250-річчю м. Дніпродзержинська “Регіоналізація економіки і здійснення адміністративної реформи в Україні”. – Дніпродзержинськ: ДДТУ. – 2000. – С.73-75
13. Копитова І.В. Методологічні основи оцінки ефективності регіонального управління // Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. “Актуальні проблеми підготовки фахівців в умовах реструктуризації органів регіонального управління”. – Рівне: Видавнича фірма “БМ-ТУР”. -2000. -С. 123-125.

14. Копитова І.В. Методологія формування системи критеріїв оцінки ефективності управління виробництвом // Тези доповідей четвертої міжнар. наук.-практ. конф. “Наука і освіта 2001”: в 3-х т. – Дніпропетровськ: Наука і освіта. – 2001. – Т.3. – С. 26-27.

15. Копитова І.В. Оцінка ефективності управління промисловим виробництвом: методологічні та практичні аспекти // Тези доповідей наук. – практ. конф. “Соціально-економічний, науково-технічний та державний центр науково-технічної і економічної інформації. – 2002. – С. 23-25.

16.

АНОТАЦІЯ

Копитова І.В. Оцінка ефективності управління промисловим виробництвом (методологія та практика). — Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.07.01 - економіка промисловості. - Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України, Київ, 2002.

Дисертаційна робота присвячена проблемі оцінки ефективності управління промисловим виробництвом. В межах дослідження даної проблеми визначено та розкрито теоретико-методологічні засади ефективності управління промисловим виробництвом, обґрунтовано фактори її детермінації, запропоновано авторський підхід до визначення ефективності управління. Викладено основні методологічні положення оцінки ефективності управління промисловим виробництвом, зокрема такі її аспекти як зміст, структура, функції та типологізація. Сформовано цілісну систему критеріїв комплексної оцінки ефективності управління промисловим виробництвом і розроблено її процедуру. На основі узагальнення емпіричного матеріалу здійснено аналіз сучасної системи оцінювання ефективності управління промисловим виробництвом. Сформульовано та обґрунтовано основні напрями підвищення дієвості оцінки ефективності управління промисловим виробництвом. Запропоновано багатокритеріальну математичну модель ефективності функціонування системи управління виробництвом та розроблено алгоритмічне забезпечення її оцінки. Основні положення та результати дисертаційної роботи впроваджено в економічну практику.

Ключові слова: промислове виробництво, система управління виробництвом, ефективність управління, оцінка, критерії оцінки, процедура оцінювання, дієвість оцінки, багатокритеріальна математична модель.

АННОТАЦИЯ

Копытова И.В. Оценка эффективности управления промышленным производством (методология и практика). — Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.07.01 – экономика промышленности. - Совет по изучению производительных сил Украины НАН Украины, Киев, 2002.

Диссертационная работа посвящена проблеме оценки эффективности управления промышленным производством, в частности вопросам ее методологии и практики. В ней обобщены научные подходы к сущности и содержанию экономической категории «эффективность управления промышленным производством», обоснованы факторы детерминации и предложен авторский подход к ее определению. Данный подход качественно отличается от существующих в экономической науке тем, что при определении уровня эффективности управления производством предлагается оценивать не только результаты функционирования объекта управления (производства), но и эффективность самого процесса управления, которая отображает действенность средств

управленческого влияния на производство. Описанный подход составил основу методологии оценки эффективности управления промышленным производством, в рамках которой были определены сущность, содержание и структура данной оценки, ее функции и типологизация. На основе предложенного экономического содержания оценки эффективности управления промышленным производством была построена система ее критериев, особенностью и научной новизной которой является комплексность и наличие в каждой группе обобщающего критерия, характеризующегося соответствующим синергетическим эффектом.

Вследствие обобщения эмпирического материала, полученного в результате проведения социально-экономического исследования и обработки значительного массива статической информации, был осуществлен анализ современной системы оценки эффективности управления промышленным производством и выявлены существующие противоречия и недостатки в ее практическом применении. С учетом опыта практики оценки и научных разработок в этой сфере знаний предложена структурная схема процедуры оценки эффективности управления промышленным производством, где детально рассматриваются вопросы ее регламентации, подбора субъектов оценки, определения системы критериев и показателей, выбора эквивалента, применения механизма оценки и т.д.

Сформулированы и обоснованы основные направления и пути повышения действенности оценки эффективности управления промышленным производством, реализация которых направлена на совершенствование систем управления производством в целом. Построена многокритериальная математическая модель эффективности функционирования системы управления производством, которая на методическом уровне реализует предложенный подход к оценке эффективности управления через отношение эффективности, проявляющуюся в промежуточных и конечных результатах процесса управления, к уровню соответствия системы управления производству. Разработано также алгоритмическое обеспечение оценки. Основные положения и результаты диссертации внедрены в практику управления промышленным производством и в сфере образования.

Ключевые слова: промышленное производство, система управления производством, эффективность управления, оценка, критерии оценки, процедура оценки, действенность оценки, многокритериальная математическая модель.

ANNOTATION

Kopitova I. V. Evaluation of industry production management effectiveness (methods and practice). - Manuscript.

Thesis for obtaining the academic degree of candidate of economic science on specialty 08.07.01 -Industry Economy - The Council of productive forces research of National Academy of Science. - Kyiv, 2002.

The thesis is dedicated to the problem of evaluating the industry production management effectiveness. The theoretical and methodic grounds of evaluation of industry production management effectiveness were defined and disclosed and also the determination factors were grounded and the author's approach to management effectiveness determination was offered during the research. The basic methodic statements of evaluation of industry production management effectiveness, while such aspects as essence, structure, function and type were elucidated. The unique criteria system of complex evaluation of industry production management effectiveness was formed and its procedure was worked out. The modern system of evaluation of industry production management effectiveness of the basis of generalizing the empirical data was analyzed. The basic ways of increasing the efficiency evaluation of industry production management effectiveness were formulated and grounded. The methodic grounds of evaluation modelling were defined and the multi-criteria mathematical model of effectiveness of functioniq of industrial production management system was offered. The main statement and results of thesis were implement to the economy practice.

Keywords: industry production; industrial production management system; management effectiveness; evaluation; evaluation criteria; evaluation procedure; evaluation efficiency; multi-criteria mathematical model.

Підписано до друку 28.11.2002 р.

Формат 60x90/16

Ум. друк. арк. 1,0

Обл. – вид. арк. 0,9

Наклад 100 прим. Зам. № 1255

Редакційно-видавничий відділ
Житомирського інженерно-технологічного інституту
10005, м. Житомир, вул. Черняхівського, 103